

Minder fra Halvfjerdsernes Nykøbing. (Af pens. Lokomotivfører Carl Bønnelykke Andersen)
(Uddrag fra Det skønne Odsherred 1945)

Naar jeg i denne Artikel vil forsøge at fremdrage mine Erindringer og Minder om min gamle Fødeby og dens Borgere i 1870'erne, da er det nærmest, fordi jeg mener, at ikke blot mine Jævnaldrende, som der jo bliver færre af, en ogsaa den senere opvoksende Slægt maaske kan interessere sig for, hvorledes Livet levedes den Gang, og hvem Borgerskabet væsentligt bestod af.

Jeg har derfor tænkt ig at fremdrage de dalevende vigtigste Borgere, som mange nu kun kender af Omtale, og maaske ikke en Gang det, og jeg vil derfor begynde yderst paa Vesterbro med Grønnehavn Mølle, som stolt og ærværdigt bød én Velkommen til Byen. Hvem de forskellige Ejere har været, har jo mindre Betydning. Møllen stod der som et Vartegn for Byen. Dernæst vil jeg opføre til Dels Ejendom for Ejendom og nævne de forskellige Borgere, som beboede dem.

Fra Møllen og ind mod Byen boede Smedemester Poulsen, Maler og Fotograf Bokkenheuser, Kobbersmed Pedersen, Tømrer Larsen, Toldassistent Schrøder og Muremester Chr. Hansen. Saa gaar vi over paa den anden Side af Gaden og begynder med Snedkermester Østerberg i Hjørneejendommen, som den Gang laa ene ved Vejen til Sygehuset, og dernæst Buntmager Richardt Viggers, Sadelmager Kirckhoff, Jernstøber Røssel, Distriktslæge Berg, Bogtrykker Clausen (Broder til Prokurator Clausen) og i samme Ejendom Skrædder Hansen og Hustru Louise Hansen, senere Modehandlerinde i Toldforvalter Schepelerns tidligere Lejlighed i Algade. Smedemester Severin Gottschalck, Søn af Smedemester samme Sted Christoffer Gottschalck og i samme Ejendom Uhrmager Aagesen.

I den gamle forandrede »Sissebod« ved Siden af boede Skomager Bergmann, og dernæst Hattemager Frits Viggers, som med Broderen paa Vesterbro var Sønner afdøde Hattemager Morten Viggers, der ligesom min Oldefader Smedemester Chr. Gottschalck var Bymusiker i Stadsmusiker Jacob Lunds Orkester. Min Oldefaders Fortjeneste var som Musiker ifølge min Stambog af ham selv opført til 2073 Rigsdaler og 3 Mark. Efter Viggers Ejendom kom i den gamle Peder Thomsen og Hustru, hvis Søn, den daværende meget kendte Skibsreder og Manufakturhandler Villiam Thomsen boede lige overfor sin Fader, og i samme Ejendom mod Vesterbro boede Købmand Brønnicke. Ved Siden af gamle Thomsen boede Konsul Hansen, som var Storkøbmand og Brændevinsbrænder, og i samme Ejendom dennes Søn Georg Hansen, som var Isenkræmmer, Garver og Agent Schacke og Brygger Jacobsen i Hjørneejendommen til Grønnehavestrædet.

I selve Grønnehavestrædet boede i den smukke Ejendom paa venstre Haand først Pastor Budde-Lund og senere Provst Ponsaing, lidt længere ude boede Kaptajn Jensen og umiddelbart derved i et lille Hus, som nu er fjernet, boede en ældre Pige, som kun kaldtes for »Rikke«.

Vi fortsætter saa i Algade med det andet Hjørnested, min Oldefaders tidligere Ejendom, som beboedes og ejedes af Manufakturhandler Jacob Hansen, og næste Ejendom Farver Vohlert. Jeg gaar saa igen over paa den anden Side af Gaden og begynder med Villiam Thomsens Nabo, Brændevinsbrænder og Jordbruger Laurits Jensen og i samme Ejendom Købmand C. Nielsen, den senere Konsul og Storkøbmand, som byggede den store Forretning paa Vesterbro. Dernæst Værtshusholder Niels Andreasen, senere Snedker Larsens Ejendom, saa Drejer Holst, først Fader, senere Søn, derefter Købmand Jacob Bentsén, som tidligere var Brændevinsbrænder, og saa Doktor Holst, som senere flyttede hen i Grønnehavestrædet, hvor en Søn, Gartner Povl Holst, senere anlagde Gartneri.

Saa er vi ved Hjørnestedet af Bagstrædet, nu Grundtvigsvej. Her boede Glarmester A. Boeg og ved Siden af - mod Strædet - Skomager Jacobsen og Træhandler Nielsen, hvis Søn var den senere saa kendte Manufakturhandler Harald Nielsen. Vi fortsætter saa i Algade med Købmand E. Olsen (kaldet »Unge Olsen«). Ved Siden deraf min Faders Ejendom, Rebslager I. H. Andersen, Bogbinder Brædstrup (tidligere Ejer var Garver Olsen), saa Bager Lilja, Boghandler Hornum, som tillige var Lærer i Møllers Skole i Svanestræde, dernæst Rebslager Hvass og i samme Ejendom Tobakshandler Christensen og Manufakturhandler Aug. Mørck, som var en Søn af Skomager Mørck. Aug. Mørck døde meget ung.

Saa fhv. Købmand Pedersen, i hvis Ejendom Øvre var Købmand, senere afløst af H. Sørr. Ved Siden deraf boede Uldhandler Povlsen i Bødker Villumsens Hjørneejendom ved Havnevejen; samme Ejendom var bygget af min Oldefader, Murermester Bønnelykke.

I Havnegade var kun Hotel Frederik VII, som ejedes af Morten Andreasen, Broder til Niels Andreasen, Algade, den gamle Sissebod, som købtes af Skrædder Svensson, som lod den nedrive og opførte en Forretningsbygning, og længere nede udfør Egebjergvejen den af Kaptajn Henriksen købte Ejendom, hvor der tidligere var Beværtning (kaldet Pjaltenberg), og endnu et mindre Hus, ejet af Fisker Jens Jensen.

Vi gaar saa tilbage til den anden Hjørneejendom ved Bagstræde, som ejedes af Farver Nielsen, dernæst Manufakturhandler L. P. Hansen og Bager Krolis Ejendom, hvori ogsaa boede Værthusholder Søren Sørensen, dernæst Købmand Rasmussen og Toldforvalter Schepelern. Vi er saa ved den store Købmandsejendom, som ejedes af Købmand Ole Olsen (kaldet Gamle Olsen). I samme Ejendom havde en Datter Modehandel og Prokurator Clausen Kontor. I Hjørnelejligheden ved Svanestræde boede Dampskibsekspeditor og kgl. Vejer og Maaler P. Rasmussen.

Jeg fortsætter saa i Algade med det andet Hjørnested af Havnegade, som ejedes af Købmand Bojesen, derefter kom Værtshusholder Torkel Lund og Bager Steincke og Postmester von Holstein, dernæst et Par Ejendomme længere nede Slagtermester Peter Brunchmann, Hestehandler Henriksen, Brødrene Skomager Lars og Chr. Mørck, henholdsvis Fædre til Skomagerne Carl og Georg Mørck, Karetmager Lindkvist, Snedker Rasmussen og umiddelbart derefter det gamle Raadhus (nu Teknisk Skole) og daværende Arrestforvarer Nielsen. Paa Hjørnet af Strandstræde boede gamle Slagtermester Brunchmann, Fader til Sønnerne Peter, Villiam og Martin Brunchmann; den anden Hjørneejendom ejedes af min Bedstefader, Smedemester Bendt Bentsen, senere af Uhrmager Lars Nielsen. I Strandstræde boede Skomagerne Thiesen og Bendahl.

Vi gaar saa tilbage til Apotheket, som ejedes af den gamle Eilschou, hvis Søn Emil, den senere Ejer, var min Barndomskammerat, dernæst Borgmester Muus, som tillige var Politimester, Prokurator Bagger, og dernæst Maler Christoffersen, som senere købte Hjørnestedet ved Kirkestræde, dernæst Hotel »Phoenix«, hvis Ejer hed Grandjean.

Saa den store Have, som hørte til Amtstuegaarden, som da ejedes af Kammerraad Bruun, saa Skovkasserer Sørensen og Landmandsbanken. Efter Maler Christoffersens Hjørneejendom kom Murermester Laurits Pihl og ved Siden af Brygger Jacobsen, som flyttede op i Algade og afløstes af Valentin. Ejendommens Navn som Restauration var »Fortunen«. Ud for Ejendommen fandtes »Gadeposten« til offentlig Afbenyttelse for den nedre Bydel og i Ildebrandstilfælde (det bemærkes, at der i det gamle Raadhus tillige var Sprøjtehus).

Hjørneejendommen af Kildestræde ejedes af Snedker Rasmus Gottschalck, Fader til Snedkermester Georg Gottschalck, og samme Sted boede Murermester Gottlieb Pihl, Broder til fornævnte Laurits Pihl. Det andet Hjørnesteid var »Fattighus«, og sluttelig boede længere nede Smedemester Larsen og Snedkermester Larsen.

I Kildestræde boede Byens Politibetjent, Skomager Peter Frandsen med sin berømte brogede Puddelhund »Polle«, et prægtigt Dyr, men alles Skræk. I Svanestræde boede paa højre Haand Barber Frederiksen, Fader til Sadelmagermester Frederiksen, og Søstrene Holsts Konditori. Tidligere boede her Musikdirektør Jørgensen, hos hvem jeg forsøgte mig i Spillefærdighed, men jeg tabte Taalmodigheden, han var meget streng. Samme Sted boede ogsaa en tysk Kasketmager Negler, som med sit gebrokne Dansk anbefalede sine Kasketter med Ordene: »Den gut gepasst, den 4 Mark gekostet.«

Paa venstre Side af Strædet boede Sadelmager Aagesen (Broder til Uhrmager Aagesen) og ved Siden af Blikkenslager Villumsen. Saa kom Møllers Skole og mod »Holtets Plads« med en Buste af Frederik VII laa paa højre Haand Amtstuen, paa venstre det nye Raadhus og bagved Kirken. Mod Kirkestræde var kun en Fløj af Amtstuegaarden. hvor senere Pastor Bostrup boede, og paa den anden Side Kommuneskolen og Skrædder Clausens Ejendom.

I Nørrefjordingen var af kendte Bygninger kun »Staphaus Minde« og Borgerstiftelsen med 6 2-Værelses Lejligheder. Ved Rørvigvejens Udløb fra Nørrefjordingen laa et Asyl for smaa Børn, kaldet »Børnely«. Ved Vejen, som fører fra Nørrefjordingen til Vestre Lyng lige udenfor den nye Kirkegaard, laa en Mølle, som senere brændte, den hørte til Dyrslæge og Møller Teisens Ejendom paa venstre Side af Vejen.

Ja, se alt dette kan maaske opfriske Minder hos dem, som har kendt det, som det var i 1870'erne, eller som kan huske, at Fader eller Moder har talt derom. Jeg selv føler mig stolt i Erindringen om alle de agtværdige Borgere, som da prægede Byens Liv, for man maa endelig ikke tro, at det var nogen lille By. Nej, der var den Gang en sjælden Borgerskabsfølelse blandt alle, som jeg næppe tror findes nu til Dags. Saavel Sammenkomster blandt Familier som offentlige Fornøjelser, hvori alle deltog, hørte til Dagliglivets Begivenheder. Hvor mindes jeg ikke de store Dage, naar Borgerne samledes til Fugleskydning ude ved den mindeværdige Pavillon i den hyggelige Grønnehave Skov, eller naar de til Fastelavn samledes nede paa Hotel »Fortunen« og slog Katten af Tønden, og hvor Festen altid forløb paa rigtig gammeldags Manér i Fryd og Gammen.

Jeg tillader mig at vedføje nogle Vers fra en saadan Festdag, som min Onkel, Smedemester Gottschalck, havde Æren af:

I de gode gamle Dage slap man rigtig Gækken løs til Fastelavn,
blive hjemme var en Plage, baade her i Byen og i København,
man slog til Tønder og Jydepotter, man bed til Bolle, drak Brændevin,
derfor, som lydige Undersaatter, gør vi li'e saadanne hos Hr. Valentin.

Kattetekongen han har Ordet, lad ham tale, vi vil bare høre til,
Saadan, hjælp ham op paa Bordet, han en Bolle Punch vist gerne give vil.
Se, hvor han stritter imod med Armen, han vil vist hellere give Vin,
det sætter straks mere Mod i Barmen, helst naar det bli'r drukket hos Hr. Valentin.

Er du af vor Tids Galaner og vil more dig paa ægte gammel Vis,
Mellem gamle Veteraner, en som holder Bacchus' Glæder højt i Pris.
Stik til Buteljen, det gør dig Ære, drik kun til Bunds og vær ej for fin.
Bliover du fuld, det kan gerne være, for der er jo Gilde hos Hr. Valentin.

Er du gift, og gør din Kone Kvalm, fordi du kommer noget blisset hjem,
Spørg da i den samme Tone, Mutter, skal jeg gøre Gildet om igen,
rigtignok har jeg en lille Blyhat, men du kan tro, der var vældig Grin,
læg dig kun rolig igen, min Guldskat, jeg har været til Gilde hos Hr. Valentin.

Man ser af denne Sang den rigtige Borgertone, som prægede Dagliglivet. Byen, som saa mange mente laa afsides og ikke havde Berøring med Omverdenen, var i Virkeligheden hel lille Idyl. Før Lammefjordens Inddæmning havde Byen jo et mægtigt Opland, og Beboerne i hele Odsherred var som Regel godt situeret, og dette kom Landsdelens Hovedstad til Gode. Jeg kan ikke undlade at mindes de store Markedsdage, som den Gang holdtes, hvor Tusinder af Landboere fra hele Odsherred samledes i den lille By; den, som ikke har oplevet det, vil slet ikke kunne tænke sig, at det har været saadan. Hvor stort et Antal af Landboere, der kom til Byen, skal jeg blot nævne et lille Eksempel paa: Min Faders Nabo var jo, som jeg har bemærket, Købmand E. Olsen, og saa mange Bønder kom der paa en saadan Dag, at alle hans Stalde og tomme Rum i Baggaarden og hele min Faders 100 Alen lange lukkede Reberbane var fyldt med Heste fra Køretøjer, og saa kneb det endda med Plads, og det var blot en af de mange Købmænd; man kan deraf se, at der kom Folk til Byen, og dette gav ogsaa Velstand til Byen. Men det var den Gang!

Lad mig med det samme bemærke de ugentlige store Dampskibsdage, ogsaa disse trak en stor Mængde Landboere til Byen, og mange Penge gik fra Haand til Haand. Ja, medens jeg berører Dampskibet, da kan jeg ikke undlade at bemærke den store Betydning, Havnen havde for Byen og dens Opland. Livet paa Havnen har K. K. Steincke saa fyldigt omtalt i et tidligere Odsherred-Hefte, at jeg ikke vil trætte Læserne med en Gentagelse, men Havnen var en meget vigtig Livsnerve for Byen den Gang, og gid den Tid vilde komme, da det gentog sig, den lille driftige By fortjener det.

Men som sagt, mine ærede Læsere og Landsmænd fra Odsherred, vi kan med Stolthed se tilbage paa den Gang, og nyere Slægter animeres derfor, skønt andre og maaske vanskelige Tider, til at fortsætte det gode gamle Forhold i vor fælles Barndommens By. —

Foruden Borgerskabets Fornøjelser om Sommeren var det ikke mindre fornøjeligt om Vinteren, naar Sne og Is indbød til Adspredelse. Byens mange prægtige Heste iklædt mægtigt Skrud fløj gennem Gaderne forspændt lige saa prægtige Kaner, og der var Jubel og Glæde lige til Tranlamperne blev tændt paa Gaden, og særligt om Søndagen var der en Skøjteløben af baade Gamle og Unge og Børn, som man nu slet ikke kan tænke sig, særligt ude paa det inddæmmede Areal ved Slusen ved Vejen til Havnen, eller ogsaa paa et mindre farligt Sted oppe paa »Mosen« eller »Adammen« bag Jacob Bentsens Have.

Ved saadanne Lejligheder hentede man sig Sundhed og Appetit, og jeg bibeholdt Sundheden endnu, saa jeg trods Støvets Aar løb paa Skøjter som en tyve Aars Yngling. Ogsaa det er jo for mange Unge desværre en Saga blot. Som vore Forældre holdt Fastelavn med Fornøjelse, ja, da holdt vi Børn os heller ikke tilbage, den Dag gik vi Drengene i Flok fra det ene Borgerhjem til det andet og slog Karten af Tønden, og det var en stor Dag, hvor der alle Steder vankede enten Chokolade og Boller eller Vin og Kage, og der var ingen Forskel paa Drengene, enten de saa gik i Betalingskole eller Friskol«, vi var den Dag allesammen lige.

Ja, ærede Læsere, De forstaar det jo saa godt, at naar Barndomsminderne saaledes presser paa, saa er der jo tusinde Ting, som dukker frem, men dertil rummes jo ikke Plads i denne Artikel, men min Opgave var jo ogsaa kun at friske lidt op i Erindringen om alle de kære Minder, som er fælles for os fra den lille, men dog saa minderige Fødeby. Før jeg slutter mine Minder, kommer jeg i Tanker om et lille pudsigt Minde, som før har været omtalt i Pressen, men da det stammer fra min Barndomstid, og jeg selv har oplevet det, saa kan det maaske interessere andre, som ikke har hørt det omtalt.

Som jeg i det foregaaende har skrevet, boede der i Algade to Købmænd ved Navn Øvre og Bojesen, som begge var Ungkarle, og som det saa ud til den Gang ikke tænkte paa den hellige Ægtestand. De indgik en Gang i et festligt Lag, særlig Bojesen var en Spasmager, den Overenskomst, at den, der eventuelt svigtede Ungkarlelivet og giftede sig, skulde af den, anden have en Ko med Guldhorn (begge havde lidt Landbrug). Nu vilde Skæbnen, at gamle Købmand Pedersen døde fra sin forholdsvis unge Kone, og Resultatet blev senere, at Fru Pedersen blev Fru Øvre, og dette resulterede jo saa i, at en skønne Dag stod en dejlig mørkerød Ko med forgyldte Horn nede paa Øvres Lod, som stødte op til min Faders Have, og saa var den Gæld betalt; selvfølgelig vakte det Humør hos Borgerne i den lille By, men tillige var det et Tegn paa det gode og solide Borgerskab, som raadede i Byen.

Skulde disse mine Minder have vakt blot en ringe Forstaaelse hos de ærede Læsere om vor fælles Hjemstavn, ja, da er jeg rigeligt belønnet og forbliver jeg Eders taknemmelige
Carl Bønnelykke Andersen.